

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Навчально-науковий інститут мистецтв

Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та  
реставрації

**Попенюк Ю.А.**

**Експертиза творів образотворчого мистецтва та  
захист інтелектуальної власності**

**Програма та методичні рекомендації**

для здобувачів ОС «Магістр»

спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,  
реставрація»

Івано-Франківськ – 2023 р.

УДК 1234

Друкується за ухвалою Вченої ради Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від «20» червня 2023 р., протокол № 07.

**Рецензенти:**

**Кузенко П.Я.**, кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

**Чмелик І.В.**, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну і теорії мистецтва Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

**Попенюк Ю.А.** Експертиза творів образотворчого мистецтва та захист інтелектуальної власності: програма та методичні рекомендації для здобувачів ОС «Магістр» спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Івано-Франківськ : Голіней О.В. , 2023. - 28 с.

© Попенюк Ю.А., 2023

## **ЗМІСТ**

<b>Пояснювальна записка.....</b>	<b>4</b>
<b>1.Програма навчальної дисципліни.....</b>	<b>8</b>
<b>2.Методичні рекомендації до проведення аудиторних занять та самостійної роботи магістрантів.....</b>	<b>12</b>
<b>3. Питання для самоконтролю.....</b>	<b>25</b>
<b>4.Список використаної та рекомендованої літератури.....</b>	<b>27</b>

## ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет «Експертиза творів образотворчого мистецтва та захист інтелектуальної власності» ґрунтується на фундаментальних знаннях законодавства цієї галузі, мистецтвознавства, історії світової культури, та історії України, а також на спеціальних професійних знаннях технології експертного дослідження, методів атрибуції та експертної оцінки образотворчого мистецтва.

В процесі вивчення дисципліни «Експертиза творів образотворчого мистецтва та захист інтелектуальної власності» студенти навчаються визначати місце та роль мистецьких творів в системі культурних цінностей України, вивчають як та за якими критеріями надати достовірну оцінку тому чи іншому твору мистецтва, визначати авторство, часові межі створення, матеріал, навчаються аналізувати характерні стилістичні особливості твору. Атрибуція розглядає цілий комплекс питань, пов'язаних з дослідженням окремих мистецьких напрямків, шкіл, майстерень, технологічних особливостей.

**Мета і завдання навчальної дисципліни** є вивчення способів дослідження та визначення критеріїв художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів; ознайомлення із правовими засадами захисту інтелектуальної власності. В результаті навчання студент повинен навчитися формувати і укладати мистецтвознавчий експертний висновок, орієнтуватися за стилістичними особливостями, манерою та колоритом мистецького твору і визначати приналежність його до відповідної епохи, школи або персоналії. Завдання дисципліни – сформувані чітке уявлення про методи експертизи та атрибуції творів образотворчого мистецтва.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є фактичні дані, що пов'язані з визначенням культурної цінності, матеріальної вартості мистецького твору, відповідності його змісту та ідейного спрямування, які отримуються на основі використання спеціальних знань із мистецтвознавства, культурології, історії, соціології, етики, етнографії та інших наук; правові засади захисту інтелектуальної власності.

Лекційний матеріал поділений на 5 тем. Навчальна дисципліна «Експертиза творів образотворчого мистецтва та захист інтелектуальної власності» пов'язана з гуманітарними навчальними дисциплінами, які викладаються в інституті, такими як «Актуальні проблеми сучасного образотворчого мистецтва», «Менеджмент у сфері культури і мистецтв», «Живопис», «Реставрація творів образотворчого мистецтва», «Методологія наукових досліджень».

Навчальний предмет «Експертиза творів образотворчого мистецтва та захист інтелектуальної власності» викладається магістрантам протягом одного семестру : на першому курсі у другому семестрі. Обсяг дисципліни: 3 кредити ЄКТС, 90 год. Програма навчальної дисципліни складається з лекційних та практичних занять, а також самостійної роботи студентів.

**Основними цілями вивчення дисципліни є:**

- ознайомити студентів із основними правилами проведення атрибуції творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо);
- ознайомити з критеріями визначення художнього рівня, історичного значення, культурної цінності та стану твору;
- ознайомити із оціночною або страховою вартістю творів, відповідністю друкованої та відеопродукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі;

- ознайомити із правовими засадами захисту інтелектуальної власності у мистецькій сфері.

### **Програмні компетентності.**

#### ***Інтегральна компетентність (ІК).***

Здатність розв'язувати складні задачі та проблеми у галузі образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації творів мистецтва під час практичної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

#### ***Загальні компетентності (ЗК).***

ЗК 3. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК 4. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 6. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

#### ***Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК).***

СК 4. Здатність проводити діагностику стану збереженості мистецьких об'єктів, формулювати кінцеву мету реставраційного втручання у відповідності до вимог сучасної наукової реставрації.

СК 5. Здатність забезпечити захист інтелектуальної власності на твори образотворчого та/або декоративного мистецтва.

#### **Програмні результати навчання.**

РН 1. Визначати, аналізувати і пояснювати історичні, культурологічні, соціокультурні, художньо-естетичні аспекти розвитку світового та українського образотворчого і декоративного мистецтва.

РН 4. Представляти формотворчі мистецькі засоби як відображення історичних, соціокультурних, економічних і технологічних етапів розвитку

суспільства.

РН 6. Здатність формувати мистецькі концепції на підставі проведення дослідження тих чи інших аспектів художньої творчості.

РН 9. Здатність створювати затребуваний на художньому ринку суспільно значущий продукт образотворчого та/або декоративного мистецтва.

РН 11. Володіти знаннями до визначення ефективності та апробації сучасних теоретичних підходів та концепцій інтерпретації феноменів культурно-мистецьких процесів.

РН 14. Застосовувати методологію наукових досліджень у процесі теоретичного і практичного аналізу; дотримуватися принципів академічної доброчесності; узагальнювати результати дослідження та впроваджувати їх у мистецьку практику; виявляти практичні та теоретичні особливості наукової гіпотези.

Семестровий (підсумковий) контроль з дисципліни «Експертиза творів образотворчого мистецтва та захист інтелектуальної власності» проводиться у формі екзамену, який передбачений в кінці другого семестру. Навчання оцінюється за 100 - бальною шкалою.

# 1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

## 1.1 Структура навчальної дисципліни

### I курс I семестр

Тематика курсу			
Тема	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.	4	4	12
Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).	4	4	12
Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.	2	2	12
Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.	2	4	12
Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.	2	2	12



## 1.2 Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.	4
2	Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).	4
3	Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.	2
4	Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.	2
5	Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.	2
	Разом	14

## 1.3 Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.	4

2	Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).	4
3	Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.	2
4	Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.	4
5	Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.	2
	Разом	16

#### 1.4 Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.	12
2	Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).	12
3	Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.	12

4	Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.	12
5	Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.	12
	Разом	60

## **2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ АУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРАНТІВ.**

### **Короткий зміст лекційного курсу.**

#### **Лекція 1. Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.**

Процес дослідження творів мистецтва здійснюється на різних рівнях, відповідно до яких виділяють певні завдання та цілі і складається послідовність дій. Експертне дослідження спрямоване на оцінку якостей культурної цінності твору, яка залежить від характеристик об'єкта та одержаних досліджень.

Важливе місце у структурі дослідження творів мистецтва займає системний підхід. Методи ідентифікації та експертного оцінювання творів мистецтва розглядають об'єкт під різними кутами зору. Йдеться про три основні взаємозалежні площини, за допомогою яких здійснюється оцінка : предметно-структурна, функціональна й історична. Предметно-структурний аспект особливо необхідний для експертної практики. Він передбачає вивчення основних форм існування предметів мистецтва, а саме : походження, зміст і зовнішні особливості.

Функціональний аспект визначає художню і наукову цінність, дозволяє виявити закономірності існування об'єкта, особливості перехідних форм практичної корисності і художньої виразності.

Експертне дослідження має складну структуру та проводиться за допомогою групи методів. Основна мета полягає у ґрунтовному вивченні та підтвердженні оригінальності або фальсифікації твору мистецтва. За умовами проведення експертні дослідження поділяються на візуальні, експрес-дослідження та лабораторні. Візуальне дослідження проводиться у звичайних умовах з використанням нескладних приладів. Лабораторні дослідження

здійснюються шляхом вивчення об'єкта за суворо визначених умов. Дані дослідження мають бути чітко зафіксованими, їх описують за такими показниками : початкові дані предмета, який досліджується; технологічний аналіз об'єкту; аналіз індивідуальної манери твору; стилістичний аналіз пам'ятки культури; експертний висновок. В окремих випадках, як виняток, проводиться повторне дослідження твору, яке ґрунтується на вивченні одного й того самого об'єкта двічі.

Для визначення місця та часу створення твору застосовується діагностичний спосіб, за допомогою якого встановлюють умови виготовлення об'єкту, визначається час створення, матеріали та техніка виконання та ін. Критерії, які застосовують до мистецьких творів, не завжди підходять до пам'яток декоративно-прикладного мистецтва або зброї. Зокрема критерій тираж для творів живопису не застосовується, оскільки він завжди унікальний і неповторний. Водночас для стародруків та літографії критерій тиражу буде досить актуальним. Діагностичний спосіб допомагає віднести твори мистецтва до відповідної групи досліджуваних пам'яток та правильного застосування критеріїв оцінки щодо них. Шляхом ідентифікації відбувається порівняльний аналіз предметів та тотожність застосованих матеріалів. Система операцій, яка пов'язана із візуальним і лабораторним визначенням параметрів творів мистецтва, дає змогу розпізнати предмети за їхніми зовнішніми характеристиками.

Експертиза це - завжди індивідуальна і суб'єктивна думка експерта і вона має сенс, якщо вона уніфікована і повністю аргументована. Суб'єктивізм - основний фактор експертної діяльності, також головна проблема, оскільки результати діяльності експерта неможливо перевірити. Використання різних методів або підходів в оцінці культурних цінностей дає неоднозначні результати. Сьогодні недостатньо чітко визначені критерії оцінки творів мистецтва, які б дозволили всім експертам користуватися ними на практиці. Враховуючи можливу неоднозначність класифікації з боку експертів під час проведення атрибуції об'єктів завжди слід приймати до уваги мету

використання предмета та його соціокультурну функцію. Класифікація творів мистецтва є результатом певного рівня розвитку суспільства, в наслідок чого поділ матеріальних цінностей за їхніми властивостями опирається на культурні стандарти, такі як : культові, магичні, меморіальні, історичні, ідеологічні, естетичні тощо.

## **Лекція 2. Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).**

Перед початком атрибуції пам'ятки експерт послідовно та аргументовано, посилаючись на документацію, якщо є в наявності, застосовує різні критерії, на які можна опиратися. Специфічним критерієм оцінювання є час створення пам'яток. У випадку відсутності датувальних надписів, він встановлюється приблизно, з точністю, як мінімум до століття. Для визначення приблизного часу створення творів мистецтва застосовується критерій виконавської складності або техніки виготовлення творів мистецтва, який може значно збільшити вартість пам'ятки. Особливе значення мають також цінність матеріалів, з яких зроблені пам'ятки мистецтва, їхні розміри та стан збереження. Застосування критерію авторські пам'ятки зазвичай пов'язано з творами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва та іншими видами культурних цінностей, які за своєю природою є авторськими. Важливе значення матимуть місце та роль митця в історії світової культури та національного мистецтва. Застосовуючи цей критерій, необхідно посилатися на джерело інформації, зокрема документи. Наявність авторських монограм, підписів, клейм, печаток та інших знаків мають величезне значення для відтворення історії створення творів мистецтва.

Атрибуція культурних цінностей, що перекладається як приписування, це - вид діяльності, спрямований на дослідження основних ознак об'єкту, що визначають назву, призначення, матеріали, розміри, техніку виконання,

авторство, хронологію і географію створення та побутування анонімних культурних пам'яток, встановлює їхню достовірність. У ході атрибуції встановлюється зв'язок об'єкта з історичними подіями або особами, з певним історичним середовищем та стан збереження предмета. Робота з атрибуції є процесом поступового накопичення наукових досліджень про пам'ятку з подальшим документальним оформленням усього комплексу корисної інформації про неї. За наслідками атрибуції укладається документація про пам'ятку науково-уніфікований паспорт або спеціальний атестат супровідний документ із подальшим використанням цих відомостей у Протоколі оцінки пам'ятки культури, а також при створенні спеціалізованих банків інформації, систематизації результатів наукових досліджень. Атрибуція культурних цінностей здійснюється за допомогою аналітичного, документального, лабораторного та техніко-технологічного методів дослідження шляхом стилістичного та порівняльного аналізів та інтерпретації.

Функціями атрибуції є : наукова, інформаційна та облікова. Атрибуція культурних цінностей твору проводиться за принципами об'єктивності, історизму, всебічності та комплексності. Ключовими елементами по відношенню до будь-якої пам'ятки є комплекс запитань, які описані у науково-уніфікованому паспорті. Під час атрибуції пам'яток велике значення відіграє наукова і довідкова література, монографії, довідники, енциклопедії, архівні матеріали. Складний шлях пошуків потребує чималого досвіду і професійних знань, уміння виділяти головні і другорядні питання, оцінювати достовірність наявних доказів. Адже помилка експерта при атрибуції твору мистецтва позначається на оцінці пам'ятки в цілому. Тому важливо враховувати думку досвідчених фахівців саме на етапі атрибуції. Пам'ятки досліджуються за допомогою сукупності методів різних дисциплін. Дослідження об'єктів із різних точок зору в різних аспектах і складає основний зміст наукової обробки пам'яток. Проте остаточне вивчення окремих пам'яток, «після якого немає чого додати» - не лише нереальне, але й принципово неможливе. Величезне значення для наукової атрибуції має вміння експерта відрізнити оригінал від

копії. Для встановлення оригінальності предмета передусім потрібні дослідження багатьох характерних ознак для того чи іншого предмета, починаючи з технічних деталей до загальних рис стилю. Отож, атрибуція здійснюється за допомогою відчуттів, що ґрунтуються на знаннях, у поєднанні смаку і наукового аналізу.

### **Лекція 3. Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.**

Експерти в галузі дослідження творів живопису та мистецтвознавці володіють кількома засобами аналізу об'єкта, зокрема: візуальний, іконографічний (застосовується для аналізу історії архітектури, матеріальної культури, костюма), технологічний (хімічні особливості та фізико-хімічні процеси), документальний, стилістичний (аналіз манери окремих майстрів, їх шкіл, цілих художніх епох).

Передумовою впровадження природничих наук в дослідження творів живопису є візуальне дослідження - простий засіб, який дозволяє отримати достатні відомості про твір. Спочатку твір розглядають в цілому, а потім його окремі частини. Візуальне дослідження дає відомості про стан художнього твору, особливості виконання реставраційних робіт та допомагає виявити питання, які необхідно з'ясувати. Сьогодні основою атрибуції творів мистецтва є інтуїція експерта, художнє сприйняття та власне відчуття, часто керуються виключно художніми особливостями стилю та особливими характеристиками картини. Завдяки власному досвіду, накопиченому при вивченні художніх об'єктів, вдається відрізнити істинний твір від копії або підробки. Колекціонування, яке відоме ще з давніх часів, сприяло фальсифікуванню творів образотворчого мистецтва. Найкращими підробниками є ті майстри, котрі займаються у цій галузі професійно. Багато мистецьки виконаних підробок і сьогодні є окрасою збірок багатьох



поціновувачів мистецтва та музеїв. При дослідженні питання "оригінал -копія - підробка" Б.Р. Віппер пише, що у сучасному музеї, працівники володіють рядом відмінних фізико-хімічних засобів. Але всі вони мають допоміжний характер. За його переконанням остаточне рішення приймає експерт, комбінуючи специфічні методи атрибуції.

При володінні ознаками досліджуваного предмета атрибуція може відбуватися різноманітно, а саме миттєво. Взагалі це складний процес, результат якого отримують не відразу, шляхом зіставлень, довготривалих спостережень і порівнянь. Він зменшує ймовірність похибок.

Якими не були б висновки експертів, вони можуть мати сумнів. Відомості архівних джерел, які використовуються при аналізі, можуть стосуватися іншого твору, а візуальна оцінка може носити суб'єктивний характер. Тільки при поєднанні різних відомостей та оцінок про твір, мистецтвознавець може наблизитись до істини при проведенні атрибуції твору образотворчого мистецтва. З розповідей Джоржо Вазарі дізнаємося про підробки пам'яток мистецтва, які майстерно виготовляв Мікеланджело. Є свідчення істориків, які повідомляють про підробки, зокрема в давньому Єгипті, Греції та Римі. Найбільшого розвитку індустрія підробок досягла в XIX - XX ст. Головна причина такого розповсюдження є вигідність вкладу капіталів в твори мистецтва. Розібратися, де оригінал, а де підробка більш ефективно допомагають професійні знання реставраторів. Індивідуальний підхід, ретельне вивчення матеріалу, технології, структури твору, методи точних наук та останні досягнення мистецтвознавства дають змогу фахівцям вирішити складну задачу : де оригінал, а де копія. Таким чином реставраторами було виявлено багато шедеврів світового мистецтва. Сучасний реставратор має професійні знання, які допомагають йому знайти відповідь щодо оригіналу твору мистецтва та якісного проведення його атрибуції. Таким чином мистецтвознавці та музейні фахівці отримують значну допомогу в процесі формування збірок художніх колекцій.

#### **Лекція 4. Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.**

Першочергово є необхідність в тому, щоб експерт володів технологіями живопису стверджував Віппер. Але необхідно визнати, що досить часто людське око та інтуїція припускаються помилок, які визнає атрибуційна практика. Робота багатьох фахівців свідчить, що людське око і відчуття можуть бути введені в оману, натомість аналітичні методи природничих наук дозволяють долати складні задачі мистецтвознавства. Такі методи дають можливість віднайти індивідуальні ознаки мистецького об'єкту, які відображаються в технологічних особливостях завершеного твору. При перевірці багатьох досліджуваних факторів вдається зменшити протиріччя та помилки. Жоден аналітичний метод, який застосовується при аналізі, не дає вичерпних відомостей про походження матеріалу, техніку виконання, склад та автентичність художнього твору. При зіставленні й аналізі різних методів дослідження можна отримати відповідь.

В багатьох випадках аналізу твору аналітичні методи точних наук дозволяють вирішити складні проблеми, які постають перед експертами. Знання об'єктивних ознак полегшує атрибуцію конкретного твору. При співпраці фахівця і лабораторії досягається результат технологічного дослідження. Як писав Леонардо да Вінчі, "нерозумний той, хто сподівається отримати від експериментального методу те, на що той не спроможний".

В кінці XIX – на початку XX століття фотографія стає методом об'єктивного дослідження. При проведенні реставрації використовується документуюча фотографія. Завдяки цьому методу стає можливим виявити елементи, які недосяжні при безпосередньому спостереженні.

Прагнення перевірити результати стилістичного аналізу, підтвердити або відкинути висновки про приналежність даного твору тому чи іншому авторові, розробити найбільш ефективний метод консервації і реставрації спонукало

дослідників, реставраторів, істориків мистецтва все частіше звертатись за об'єктивними даними матеріального аналізу. На практиці найчастіше виконують такі методи матеріального аналізу : фізико-хімічні методи дослідження, місійний спектральний аналіз, лазерний спектральний мікроаналіз, якісний і кількісний аналіз, рентгенофазовий аналіз, Інфрачервона спектроскопія, растрова (скануюча) електронна мікроскопія, Рентгенівський мікроспектральний (мікрозондовий) аналіз, мікрохімічний аналіз зв'язуючих, інфрачервона спектроскопія органічних зв'язуючих, тонкопрошарна хроматографія зв'язуючих, аналіз липідних зв'язуючих, оптико-фотографічні дослідження, макрофотографічне дослідження, макрохімічний аналіз, інфрачервона спектроскопія органічних зв'язуючих, тонкопрошарна хроматографія зв'язуючих, візуальне і мікроскопічне дослідження та інші.

Найпоширенішим методом дослідження є використання ультрафіолету в дослідженні творів живопису. Наукові дослідження в ультрафіолетовому випромінюванні це - простий і доступний засіб для аналізу творів мистецтва. Ультрафіолетові промені наділені великою енергією, яка викликає фотохімічні реакції, люмінесценцію та ін. Під дією ультрафіолетових променів органічні та неорганічні речовини світяться в темряві. Свічення кожної з них особливе, що дозволяє експертові ідентифікувати ту чи іншу речовину.

Широко застосовується в атрибуції твору дослідження в інфрачервоному випромінюванні. Інфрачервоні промені мають властивість проникати крізь окремі шари живопису та виявляти зміни в композиції, рисунку автора, підписи та надписи, що є недоступним при дослідженнях в ультрафіолетових променях. Застосування рентгенографічного дослідження дозволяють виявити особливості побудови і структури твору. Для ефективності застосовують всі види рентгенографії. Використання мікроскопічних методів в дослідженні

творів живопису допомагають визначити час створення та оригінальність підпису.

### **Лекція 5. Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.**

Право інтелектуальної власності - це право особи на підсумок інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом (ст. 418 Цивільного кодексу України).

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, зміст яких з приводу певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається Цивільним Кодексом України, Законам України: «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на сорти рослин» та іншими законами.

Право інтелектуальної власності є непорушним, якого ніхто не може бути позбавлений чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Інтелектуальна власність - сукупне поняття, що означає комплекс виняткових прав на результати творчої діяльності і засоби індивідуалізації. Охоплює права, які стосуються літературних, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо і телепередач, винаходів, промислових зразків, товарних знаків, фірмових найменувань і та інше.

До порушення права інтелектуальної власності відноситься плагіат - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають право інтелектуальної власності і (або)

суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм), фонограм, відеограм, програм мовлення визнається порушенням права інтелектуальної власності.

Види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності : кримінальна, адміністративна і цивільно-правова.

Відповідно до ст. 176 Кримінального кодексу України, до кримінальної відповідальності притягаються особи, які згідно постанови суду є винні в такому порушенні авторського права і суміжних прав, як незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури та мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження авторського виконання, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало суб'єкту матеріальної шкоди у великому розмірі.

Стаття 177 Кримінального кодексу України притягує до кримінальної відповідальності порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, якщо це завдало матеріальної шкоди суб'єкту у великому розмірі.

Щодо адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності, то ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнає адміністративно караним таке недотримання прав на об'єкт права інтелектуальної власності, як незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне недодержання прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом.

Цивільно-правовий захист права інтелектуальної власності, насамперед, може бути здійснено судом. Кожна особа має право звернутися до суду за

захистом свого права інтелектуальної власності. Цивільно-правова (книга четверта Цивільного Кодексу України).

## **Методичні рекомендації до семінарських занять.**

### **Тема 1. Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.**

#### *Питання для обговорення:*

1. Мистецтвознавча експертиза. Визначення. Характеристика.
2. Мета мистецтвознавчої експертизи, які завдання вона вирішує.
3. Методи ідентифікації та експертного оцінювання творів
4. Об'єкти і предмети мистецтвознавчого дослідження.

### **Тема 2. Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).**

#### *Питання для обговорення:*

1. Атрибуція – визначення автентичності та автора твору.
2. Критерій оцінювання твору : час створення пам'яток, складність виконання та техніки виготовлення творів мистецтва.
3. Методи дослідження : аналітичний, документальний, лабораторний та техніко-технологічний.
4. Основні функції атрибуції : наукова, інформаційна та облікова.

### **Тема 3. Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.**

#### *Питання для обговорення:*

1. Основи візуального дослідження.
2. Методи візуального аналізу.
3. Які методи точних наук та мистецтвознавства дають змогу фахівцям вирішити складну задачу : де оригінал, а де копія?
4. Які відомості та оцінки твору можуть наблизити до істини при проведенні атрибуції твору образотворчого мистецтва?

**Тема 4. Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.**

*Питання для обговорення:*

1. Оптико-фізичні методи аналізу.
2. Методи мікроскопічного аналізу, фотографування у відбитих інфрачервоних та ультрафіолетових променях, видима та ультрафіолетова люмінесценція, рентгенографія.
3. За допомогою яких можна зафіксувати наявність грибкових пошкоджень твору, встановити їх стан?
4. Які методи дозволяють не лише встановити техніку виконання твору, а й виявити наявність перезапису, тобто попередні живописні шари на поверхні досліджуваного твору?

**Тема 5. Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.**

*Питання для обговорення:*

1. Основні правові засади інтелектуальної власності.
2. Що належить до об'єктів інтелектуальної власності?
3. Якими законами України визначаються права інтелектуальної власності?
4. Види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності.

## **Методичні рекомендації до самостійної роботи.**

### **4. Тематичний план самостійної роботи**

**Тема 1. Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва.**

Завдання :

1. Розробити мультимедійну презентацію на тему: «Критерії художньої, історичної, етнографічної та наукової цінності творів образотворчого мистецтва».

2. Підготувати доповідь на семінар.

**Тема 2. Атрибуція творів образотворчого мистецтва (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежність до певної школи тощо).**

Завдання :

1. Підготувати реферат на тему: «Атрибуція творів образотворчого мистецтва».

2. Підготувати доповідь на семінар.

**Тема 3. Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису.**

Завдання :

1. Розробити мультимедійну презентацію на тему: «Передумови впровадження природничих наук в дослідження творів живопису».

2. Підготувати доповідь на семінар.

**Тема 4. Комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.**

Завдання :



1. Укласти термінологічний словник, який характеризує комплексне техніко-технологічне дослідження творів станкового живопису.

2. Підготувати доповідь на семінар.

### **Тема 5. Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади.**

#### Завдання :

1. Розробити мультимедійну презентацію на тему : «Захист інтелектуальної власності. Основи. Правові засади».

2. Підготувати доповідь на семінар.

#### **Питання для самоконтролю**

1. Охарактеризувати методи визначення ступені збереження об'єкта.

2. Проаналізувати методи дослідження наявності або відсутності реставраційних робіт.

3. Проаналізувати методи визначення художнього рівня твору.

4. Охарактеризувати методи визначення належності твору до певного проміжку часу .

5. Розкрити візуальний метод дослідження.

6. Визначити іконографічний засіб дослідження.

7. Проаналізувати особливості технологічного засобу дослідження (хімічні особливості та фізико-хімічні процеси).

8. Проаналізувати документальний засіб дослідження.

9. Які існують методи експертного дослідження?

10. Яка структура експертного дослідження?

11. Що таке атрибуція?

12. Визначити особливості стилістичного методу дослідження (аналіз манери окремих майстрів, їх шкіл, цілих художніх епох).

13. Назвати та охарактеризувати основні критерії експертної оцінки.

14. Перечислити сучасні методи оцінки творів мистецтва.

15. Назвати історичні етапи технологічних досліджень пам'яток культури.
16. Що таке «неруйнівна діагностика»?
17. Для чого необхідна додаткова архівна інформація?
18. Чи можуть бути твори мистецтва самі джерелом інформації?
19. Яка послідовність дій у практичній роботі експерта?
20. Охарактеризувати кожний етап роботи експерта.

## Рекомендована література

### Основна література:

- 1 Жердзицький В. Є. Живопис. Техніка і технологія: навчальний посібник / В.Є. Жердзицький. – Х. : Колорит, 2006. – 327 с.
2. Індутний В.В., Чернявська Е.В. та ін. Оцінка культурних цінностей. – К., 2004.
3. Інтелектуальна власність: навчальний посібник у двох частинах / В. Б. Юскаєв. – Суми : Видавництво СумДУ, 2010. – Ч. 2. – 148 с. Ястремська О. О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О. О. Ястремська. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 124 с.
4. Иванова Е.Ю., Постернак О.П. Техника реставрации станковой масляной живописи. – М.: Индрик, 2005.
5. Класифікація і визначення прогнозової вартості культурних цінностей / За ред. В.В. Індутного. – К., 2003.
6. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. / Збірник офіційних документів. – К.: Істина, 2002. – 336 с.
7. Лазебний В. С., Розорінов Г. М., Толюпа С. В. Основи інтелектуальної власності та її захисту / В. С. Лазебний, Г. М. Розорінов, С. В. Толюпа. – К.: Видавництво «Ліра-К», 2011. – 160 с.
8. Опис культурних цінностей у митній документації / За ред. О.Л. Калашникової. – Дніпропетровськ, 2000. 13.Словник культурних цінностей та їх складових частин: на допомогу митнику. Частина I – III /За ред. О.Л.Калашникової. – Дніпропетровськ, 2001 – 2003.
9. Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність : підручник для студентів неюридичних факультетів / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. – 280 с.
10. .Сланський Б. Техніка живопису та реставрації / Б. Сланський; авт. перед. та упоряд. І. Дорофієнко. – К.: Мистецтво, 2009. – 304 с. : іл.
11. Теоретичні основи товарознавства: Навчальний посібник для студентів кооперативних вищих навчальних закладів, уклад.: Ю.Т.Жук В.А.Жук, Н.К.Кисяк та ін. К., 2000. 17.Товарознавство ювелірних товарів та годинників, уклад. Артюх Т.М.– К., 2002.

### Додаткова література:

1. Бітаєв В. А., Шульгіна В. Д., Шман С. Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей: Навч.-метод. посібн. К.: НАКККіМ, 2010. — 128 с.
2. Гренберг Ю. Техничко-технологическое исследование и атрибуция произведений живописи. – М., 1975.
3. Індутний В. В. Оцінка пам'яток культури. К.: СПД Моляр С. В., 2009. 537с.

4. Методика вивчення музейних предметів. Чинники, що впливають на процес вивчення музейного предмету [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://bookster.com.ua /seminars/question/1342](http://bookster.com.ua/seminars/question/1342)
5. Методологічні аспекти експертизи автентичності ікон [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://consumer.at.ua>
6. Мистецтвознавча експертиза [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ekspertiza.org.ua/mistetstvoznava-ekspertiza>.
7. Наукова атрибуція творів мистецтва, експертиза та оцінка культурних цінностей. Збірник конференції// За загальною редакцією Чернеця В. Г. — НАКККіМ, 2019. — 216 с.
8. Соловьев В. Д. Определитель стоимости живописи. — Днепропетровск: Пороги, 1996. 608 с.
9. Технология, исследование и хранение произведений станковой и настенной живописи /Ред. Гренберга Ю. – М., 1987.

### Інформаційні (Інтернет) ресурси

1. Бітаєв В.А., Шульгіна В.Д., Шман С.Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей : навчально-методичний посібник. -К.: НАКККіМ, 2010 - 128 с. - Режим доступу: [http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libdoc/knugu/knygy2/mystectvoznavci/bitayev\\_metod\\_zasady.pdf](http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libdoc/knugu/knygy2/mystectvoznavci/bitayev_metod_zasady.pdf)
2. Атрибуція та реставрація піксиди другої половини VI ст. до н.е. з колекції Археологічного музею ІА НАН України [Електронний ресурс] / О. Долженко // Українська академія мистецтва. - 2015. - Вип. 24. - С. 158-167. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uam\\_2015\\_24\\_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uam_2015_24_19)
3. Кісіль Н. В. Експертиза творів образотворчого мистецтва, як об'єктів авторського права: загальні положення та підходи до вирішення експертних завдань [Електронний ресурс] / Н. В. Кісіль // Криміналістика і судова експертиза. - 2021. - Вип. 66. - С. 980-994. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise\\_2021\\_66\\_93](http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2021_66_93)